

mélyítéséhez. A betűrendes mutató és a hetvenes évek ifjúsági regényeinek bibliográfiája külön segítséget nyújthat majd ehhez. (Tankönyvkiadó, 1981.)

KISS ESZTER

TÓTH LÁSZLÓ: VITA ÉS VALLOMÁS

A kötet *Előljárójában* joggal állapítja meg Tóth László, hogy „... harminckét esztendő kellett ahhoz, hogy az első csehszlovákiai magyar írói interjúkötet megszülessen. A maga remélt erényeivel és valószínű hiányaival együtt . . . Nemzetiségi irodalmunk, írásbeliségünk, szellemi életünk egy bizonyos belső szükséglete hívta életre, s ez adja meg funkcióját . . .” (11.) Mint szerző jelzi: húsz beszélgetésből tizenkettőt (Cselényi László, Csontos Vilmos, Dénes György, Dobos László, Duba Gyula, Gál Sándor, Rácz Olivér, Tőzsér Árpád, Turczel Lajos, Varga Imre, Veres János, Zalabai Zsigmond) választott ki e kötetbe.

Mint alább vázlatunkból kiderül, nem holmi gáncsként írjuk le azonnal, itt, az elején, hogy éppen a sokféle megközelítési lehetőség nyújtotta lehetőséggel élve, nagyon hiányzik e kötetből négy vélemény, arc közelképben: Batta György, Csanda Sándor, Szeberényi Zoltán, Török Elemér. Mindahányan különbözőképpen egészítették volna ki a megjelent vélemények spektrumát. Más-más megközelítéssel. Gazdagabb lett volna a kötet.

Bizonyos, hogy e kötetet valamiképpen – objektíve – már „elő-készítette” két másik, az 1977-es megjelenésű könyv: Csanda Sándor: *Szülőföld és irodalom*, s még inkább *A Csallóköztől a Bodroghöz*ig c. gyűjtemény. Ti. ez utóbbi már közel hozza az írók, kritikuskok, költők és irodalomtörténészek emberi arcvonásait. A közelkép, miként Tóth László kötetében – bensőségessé teszi a történelem, az irodalom folyamának már-már objektívált, s néha irodalomtörténeté is merevülő vonásait. Nemzedékeket hoz össze, s távolít is el egymástól.

Az idő (Idő), a történelem bugyraiban felgyülemlett sok-sok tapasztalat, keserűség, újra és újra nekifeszülés bomlik ki e beszélgetésekből. Pontosabban: letűnt és új társadalom, a nemzetiségi lét, a híd-szerep, a kritika és a műfajok problémái, a nyelv, és nem utolsósorban Fábry Zoltánhoz (általában az „első nemzedékhez” való kapcsolódás) kötődés, de annak jelzése is, miben és mennyire, mily mértékben kell ma már, eme „harmadik nemzedéknek” óhatatlanul eltérni a korábbi követelményektől. A csehszlovákiai magyar irodalom, egészében: lépést akar

tartani a korral, korszerű kíván lenni. Az olvasó számára ez egyik leginkább szembeötlő vonása a beszélgetéseknek a nemzetiségi létet boncolgató kérdésekre adott válaszok mellett.

Duba Gyula nagyon találóan fogalmazza meg a nemzetiségi írói létet (mely már túl is lép a Fábry-axiómán): „... csak annyit mondanék; hogy a csehszlovákiai magyar író éppen úgy a világ dolgaihoz való hozzászólásra hivatott, mint akármelyik nagyobb közösség írója, csak a hangja gyengébb, de – talán? – nem azért, mert a torka szűkebb, hanem kisebb a közösség, amely őt felemelhetné. Mert az író mindig a közösség emeli a világ elé...” (145.) Annyiban lép túl Fábry Zoltán szemléletén, amennyiben nem az örökség hiányáról panaszkodik (Erdélyre mutatva). Valami más dönti el a beleszólás jogát. S igaz az, hogy a kis közösség is emelhet; csak emelje az író, kritikust, költőt!

Minduntalan visszatérő téma – Tózsér Árpádnál élesebben fogalmazódik meg – az örökség; ti., hogy a csehszlovákiai magyar irodalom története, ha úgy tetszik előtörténete 1918-cal kezdődik? Ő is, Dobos László is vitatja e korszakhatár abszolútizálását. Van előtörténet; s hogy miért nem vették elő? Ennek sokféle történelmi oka van, a megkérdezettek sem válaszolnak erre behatóan...

Nem tudják, nem akarják kikerülni – egyikük sem – a Fábry-problémát. Van, ki kritikusabban ítéli meg, van – mint Turczel Lajos, Dobos László – szinte csodálattal beszélnek róla; Turczel Lajos a Fábry-féle Ady-adaptációt szinte egyedülállónak tartja az egyetemes magyar irodalomban. Ebben igaza is van. Abban sincs véleménykülönbség: az irodalom, a kritika Fábry Zoltán-i értelmezésén túl kell végre lépni. Ma már számos társadalmi probléma van, melyet másként kell az irodalomnak transzponálnia (tehát esztétikailag talán árnyaltabban), mint tette azt pl. Fábry. De egykor (pl. *Az Út időszakában*) mások voltak a történelmi követelmények a közeli és a távoli horizonton.

Ma inkább az írói-költői-művészi nyelvezet a probléma; s itt fokozottan belép a szülőföld, a táj, az élmény. Esményük: Illyés, Tamási, Weöres, Sütő András nyelve – mely közvetlen és „hozott” élményanyagból táplálkozik. Dobos László szépen és tisztán fogalmazza meg a követelményt, amikor arról szól: „A Bodroghközből magammal hozott nyelv szép, tiszta, gazdag – a nép- és köznyelv szintjén. Nekem irodalmi, művészi erejét kell felmutatnom. Azaz: teremteni a nyelvet, építménnyé magasítani” (110.). Milyen kár, hogy emellett nem szólhat e kötetben az ugyancsak bodroghközi Török Elemér. De más, hasonló példát is tudnék felhozni.

Várakozáson felülien szép vallomások sorát olvashatjuk e kötetben. A mindennap dolgairól; amolyan vallomásszerű háttérbeszélgetések

ezek – nem a művekről csupán! – az élet összességéről. Gondolunk Csontos Vilmos, Dénes György, Rácz Olivér emlékező-merengő megfogalmazásaira. Az élet ezeket az írókat (a fiatalabbakat is!) keményé faragta. Nem érnek rá nosztalgikusan merengeni; nincs min merengniök. Tóth László kérlelhetetlenül-vitatkozva a „sarokba szorítja” őket, s ezt előbb – kegyetlenebbül – megtette a történelem.

Az író-embert mutatja föl Tóth László, s ilyformán a rövid életrajzi adalékok, a művek felsorolása kerül a „háttérbe”. Így válnak plasztikussá; s nemcsak ők, olyanok is, mint a Dobos László által fölemlített „keresztre feszített” Fábry Zoltán, avagy a losonci festő, Szabó Gyula. De a keresztre feszítés – öntudatot, állandó eszmélést követel. A kemény helyállás kötelezettségét, mint Gál Sándor szavaiból sugárzik. Embert felemelő, közép-európai kultúrát csíholnak, s ők, a „harmadik nemzedék” jövőt alapoznak. Újfajta, apáikétól eltérő, más jövőt. Így már nem frázis, amit Veres János mond: „nem az a fontos, ki hogyan hal meg, hanem az, ki hogyan él”.

A gazdag tárházból, mely élénk „ömlik” e kötetben, hadd említsünk fel csupán még egyet: az interjúalanyok javarésze – műfordító is. A cseh, a szlovák, vagy nyugat-európai irodalmakat közvetítik; s közben kevés olyan, szenvedélyes hangú vágyat olvashatunk, minő Cselényi Lászlóé, aki a haza- és otthonszeretet mellett olyannyira kívánja Itália és Franciaország tájait megismerni; hogy ott gazdagodva – hazatérjen.

Lenyűgöző kötetet vesz az olvasó a kezébe, hiszen jók a válaszok, de – találóak a kérdések is. Erdemes lenne bővítetten kiadni e kötetet, hiszen a leendő csehszlovákiai magyar irodalom- s kritikátörténet egyik alapja lehet. Bármikor szülessenek is azok meg. (Madách, 1981.)

KOVÁCS GYÖZŐ

VERES ANDRÁS: MŰ, ÉRTÉK, MŰÉRTÉK

Veres András összegyűjtött írásai a szerző tíz alkotói esztendejének kutatási eredményét prezentálják. Ezek az írások ugyanakkor a harmincas éveiben járó fiatal irodalmár szakmai önéletrajzát is kínálják az olvasónak. A tanulmányok ugyanis sokkal többet tudatnak velünk a szerző érdeklődési köréről, annak sokirányúságáról, mint a művekről, az értékekről és a műértékről, jóllehet a kötet címe ez utóbbit sugallja.

A túlságosan széles körű irodalomelméleti és irodalomtörténeti kalandozási vágy, ily módon az írásokat mind logikailag, mind gondolatilag egymástól távol álló, össze nem tartozó munkák kényszerű felsorokoztatásává fokozta le.